

МОЖЛИВОСТІ ЕСТЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У умовах динамічного розвитку українського суспільства, його національно-культурного відродження та інтеграції України у світове співтовариство гостро постає питання модернізації системи вищої освіти, яка вимагає розробки ефективних заходів формування всебічно розвиненої особистості здатної не тільки на репродуктивну діяльність, а зорієнтовану на широке використання творчого потенціалу особистості, постійне самовиховання, самовдосконалення та саморозвиток.

У червні 1992 року в Ріо-де-Жанейро відбулася світова конференція, метою якої було створення нової парадигми існування людства у XXI ст. Від створення нової стратегії взаємодії людини з оточуючим її світом тут прогнозувалось не тільки можливі шляхи розвитку світової спільноти на майбутні п'ятдесят років, а сама можливість розвитку людства ставилася в залежність. Однією з безпосередніх причин надзвичайно високого навантаження на оточуюче середовище називалося саме формування надмірного попиту і нераціональний спосіб життя сучасної людини.

Зміст формування нового підходу розвитку людства вбачається в тому, що повинно змінитися саме розуміння розвитку і прогресу, де наголоси переносяться з розвитку зовнішнього (приспосовування до споживання оточуючого світу) на розвиток внутрішнього (розвиток самої особистості, застосування її можливостей та резервів, удосконалення її внутрішньої природи). Саме тут велике місце відводиться естетиці, де краса має розглядатися у більш широкому розумінні ніж тільки художня категорія. Поняття краси у новій парадигмі набуває прагматичного забарвлення. Краса вже розглядається як органічна цілісність, у якій не можна ані додати, ані вилучити, ані змінити щось, не зробивши при цьому гірше. Основними ознаками прекрасного стають доцільність та лаконічність, де надлишок або надмірне означає відсутність смаку, несправедливість – дисгармонію. Такою, що відповідає законам краси, визнається самодостатня система, яка повністю відповідає меті своєї діяльності. Таким чином спостерігається прямий зв'язок розуміння прекрасного з функціональністю, відповідністю меті свого існування та своєї діяльності. Тобто потреба в красі – це культурний розвиток та оформлення природної людської потреби в гармонії, рівновазі та порядку [1; 63].

Метою статті є вивчення питання місця естетичної підготовки, зокрема формування професійно орієнтованого естетичного смаку в умовах інтерактивного навчання у вищій школі на прикладі підготовки фахівців юридичного профілю. Відповідно до мети статті **завданнями** ми вважаємо: розкриття основних напрямів і методів естетичної підготовки майбутнього фахівця; представлення спецкурсу «Юридична естетика» як одного із можливих засобів здійснення такої підготовки, виявлення ускладнень її практичного впровадження.

Модернізація правової освіти має бути спрямована на забезпечення науково обґрунтованих змін у підготовці юристів з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду, пошук нового змісту, методів, форм навчання і технологій реалізації цих змін, утвердження професіоналізму в системі правової освіти. На теперішньому етапі естетична підготовка майбутніх фахівців юридичного профілю зводиться до викладання курсу «Естетика», який носить здебільшого загально інформативний характер. На жаль, за викладанням спеціальних, суто юридичних дисциплін, формування морально-духовної сфери особистості дуже часто залишається у тіні. Багато сучасних деонтологів говорять про важливість естетичного аспекту в професійній діяльності юристів-практиків [2, 3].

Досконале володіння технологією діяльності у будь-якій професії є збуджуючим мотивом розвитку естетичних почуттів, які на ряду з іншими духовними почуттями входять до системи родової сутності людини. Тому дуже важливо підготувати та навчити особистість розпізнавати ці почуття, плекати їх, робити їх базою для подальшого професійного самовдосконалення, прагнення до чогось кращого та опанування досягненнями, позитивної мотивації, запобігання негативної професійної деформації.

Мета дисципліни, яка пропонується, полягає у формуванні у студентів усвідомлення морально-естетичних аспектів професійної діяльності майбутніх фахівців юридичного профілю, створенні умов для виникнення у майбутніх фахівців навичок та вмінь необхідних для всебічного та всеохоплюючого, новаторського творчого підходу до вирішення будь-якого питання у професійній та міжособистісній сферах. Основним є створення алгоритму дії майбутнього фахівця у ситуаціях складного морального вибору.

Дисципліна носить прикладний профільний характер. У свідомості студентів повинна міцно ствердитися необхідність постійної самотійної роботи над собою, попередження професійно-моральної деформації юридично освіченої людини і формування особистої відповідальності фахівця за результати своєї діяльності, не тільки процесуальні, але і моральні наслідки.

На перший погляд, запропонований курс у дечому перекликається з юридичною етикою. Це і не дивно, бо, як відомо, етичні, естетичні та релігійні цінності складають ядро духовної культури особистості. Але схожість сфер впливу не веде до тотожності цих понять. В естетичних судженнях відсутня необхідність підкорення нормативним вимогам, що не припустимо в етиці. Не випадково самі норми в естетиці дуже мінливі, в етиці ж ми маємо справу з чітко встановленими та опрацьованими часом правилами. В естетиці присутня виключно висока ступінь свободи вибору, ця ступінь у кожного своя, вона не залежить від розповсюдженості тієї чи іншої цінності. Різноманітність оцінок обумовлена розмаїттям естетичних смаків, яких у свою чергу стільки, скільки індивідуальностей. В етиці невідповідність вчинків нормативно визначеній поведінці погрожує для особи чи групи покаранням або можливістю вигнання зі своєї спільноти. Тобто естетика на відміну від етики відображає співвідношення свободи з внутрішнім світом людини, з необхідністю зрозуміти і виразити себе. Також вона спонукає до творчості, а формування креативного ставлення до своїй професії до постійного руху вперед, до нешаблонного

мислення, вирішення професійних завдань нестандартними шляхами.

Дисципліна «Юридична естетика» відноситься до профільних дисциплін, носить прикладний характер і має своєю метою збільшити міру відповідальності майбутнього юриста, якому довіряються такі вічні цінності як честь, гідність, життя людини; а також допомогти в усвідомленні важливості формування етико-естетичних поглядів, які є невід'ємною частиною професійної діяльності юристів.

Значення цієї дисципліни у підготовці спеціаліста пояснюється тим, що діяльність фахівців юридичного профілю реалізується, насамперед, е міжособистісному спілкуванні, що потребує від них знання загальнолюдських принципів та правил спілкування, обов'язкової морально-естетичної поведінки, яка, здебільш, і визначає їх професіоналізм.

Вивчення курсу «Юридична естетика» пов'язане з реалізацією міждисциплінарних зв'язків з курсами «Філософія», «Психологія і педагогіка», «Юридична психологія», «Юридична деонтологія», «Кримінологія» та іншими.

Складаючи програму спецкурсу «Юридична естетика», ми виходили з того, що ця навчальна дисципліна допоможе студентам у теоретичному осмисленні естетичних норм та їхніх проявів у професійній діяльності юриста, пошуку шляхів використання прогресивних наукових надбань у сфері естетики професійної діяльності для підготовки кваліфікованих фахівців юридичних професій і, насамперед, у формуванні професійно орієнтованого естетичного смаку як невід'ємного компонента особистості фахівця.

Завданнями вивчення курсу «Юридична естетика» ми вбачали:

- формування у студентів позитивної мотивації до постійного вдосконалення власної професійної діяльності;
- озброєння майбутніх фахівців знаннями про основні естетичні ідеї, погляди та набуття досвіду естетико-оцінної діяльності в фаховій сфері;
- вироблення у студентів уміння доцільно застосовувати у майбутній професійній діяльності естетичні норми, запобігати професійній деформації особистості естетичними засобами.

Курс викладання розрахований на 36 годин, з яких 16 лекційних, 8 годин практичних занять та 12 годин відведені на самостійну роботу студентів.

Зазначимо, що впровадження навчальної програми «Юридична естетика» повинно слугувати меті формування або підвищення рівня професійно орієнтованого естетичного смаку студентів, гармонійному та всебічному розвитку особистості в цілому, покращенню емоційного стану, усвідомленню особистістю власних ціннісних орієнтирів та естетичних уподобань у професійній діяльності та повсякденному житті.

Методика викладання курсу будується таким чином. В основу навчального процесу покладені дидактичні матеріали, які демонструють основні положення світової та вітчизняної естетичної думки стосовно естетики професійної діяльності. У процесі оволодіння дидактичним матеріалом у свідомості студентів розширюються сфери застосування естетики, позбавити її

ореолу чогось надзвичайно далекого від життя та вивести на якісно новий, більш практичний рівень. Задля цього зіставляються, поєднуються, сполучаються естетичні знання зі змістом суміжних дисциплін – культурології, деонтології, філософії, психології, педагогіки тощо. Слід зазначити, що це дуже зміцнює міжпредметні зв'язки та покращує засвоєння усього циклу гуманітарних дисциплін.

Дуже важливим є питання екстраполяції науково-теоретичної інформації на життєвий досвід студентів, введення набутих знань у практичний обіг для вирішення актуальних питань професійної діяльності. На цьому етапі доцільно застосувати проблемно-пошукові методи навчання, активно залучати ілюстративно-дидактичний матеріал, орієнтуватися на міжособистісний діалог, самостійне наукове дослідження різноманітних естетичних та правових феноменів.

Методика викладання курсу «Юридична естетика» передбачає як аудиторну, так і позааудиторну роботу. Важливим є встановлення особистісного контакту зі студентами (наприклад через консультування студентів при підготовці рефератів, домашніх письмових робіт, відносно ходу самостійного аналізу різноманітних наукових та нормативно-правових джерел) та студентським колективом в цілому (аудиторна робота, участь у позааудиторних виховних заходах тощо).

Основним методом аудиторної роботи, під час викладання курсу «Юридична естетика», ми вважаємо бесіду. Існують різні види бесід, які мають за мету: для викладача – з'ясувати ставлення аудиторії або конкретної особистості до певних предметів, визначити помилки у судженнях та адекватність відповідей і їх правильність чи хибність, для студента – обґрунтування, усвідомлення власних естетичних уподобань та формування професійної орієнтованості естетичних суджень. Щоб бесіди не набували форму моралізації, треба забезпечувати естетичну спрямованість викладання всіх предметів навчального плану.

У педагогічному процесі можуть застосуватися різноманітні методи та прийоми з урахуванням завдань та умов підготовки фахівців юридичного профілю. Це, зокрема, бесіди різних видів, рольові ігри, а також, наприклад, такі методи і прийоми: «Зигзаг-заняття» (або «Заняття-маятник»), «Адвокат диявола», «Ціннісне співтовариство», методи «Закриті-відкриті питання», «Аркуші-міркування», «П'ять хвилин без коментарів» та ін. Названі методи можуть бути використані як під час викладання предметів гуманітарного циклу, так і професійно орієнтованих дисциплін. Вони можуть застосовуватися окремо і в комбінаціях один з одним чи з іншими методами.

«Зигзаг-заняття», або «заняття маятник». Зміст цього методу полягає у тому, що упродовж заняття викладач категорично, в імперативній формі надає студентам зовсім протилежні тези та вимагає реакції на них. Ці провокаційні тези повинні перемішуватись із звичайними, які не мають провокаційного характеру, а також мають повинні суперечити одна одній. У залежності від

реакції на них ми визначали стійкість естетичних поглядів та уподобань аудиторії або окремої особи. Особливістю опитування є те, що воно проходить у дуже швидкому темпі (бліцопитування).

«Адвокат диявола». Зміст цього методу полягав у тому, що хтось репрезентує точку зору, яка опозиціонує загальноприйнятій. Він же повинен відстояти її і, по можливості, переконати інших, якщо не у правильності всього судження, то у певних його позитивних елементах. У залежності від результатів викладач підводить підсумки та намагається примирити висновки, до яких дійшла аудиторія, із загальнолюдськими уявленнями про гарне і погане, красиве і потворне. Попередньо ні аудиторія, ні людина, яка опозиціонує їй, не повинні знати про тему обговорення. Можливі два варіанти проведення цього заняття: перший – тема є безпосередньо пов'язаною з предметом вивчення; другий – використовується питання провокаційного характеру і ставиться у такій формі, щоб кінцева відповідь суперечила заданій тезі. Іноді слід давати окремим студентам завдання організаційного характеру стосовно таких занять. Підготовка такої форми роботи, аргументів, які б змогли повернути обговорення в інше русло, допомагає глибокому та всебічному вивченню навчального матеріалу.

«Ціннісне співтовариство». Цей метод спрямований на визначення та піднесення спільної для всієї аудиторії планки розвиненості системи цінностей та єдиної естетичної спрямованості. Хоча вони є індивідуальними, але кожен має почуватися у соціумі комфортно. Цей метод потребує простих питань та положень, які вимагають відповідей на кшталт: «Це добре або погано...», «Прийнятне або неприйнятне», «Гарне або потворне», «Біле або чорне» і т. ін. Кожна теза повинна відповідати лише одній категорії, але містити багато альтернатив. Основною метою цього методу є згуртування всіх студентів, демонстрування їх єдності як соціуму, в якому зберігається та цінується потенціал кожного індивіда (прикладом може бути федеративний устрій, релігійна толерантність тощо).

«Аркуші-міркування». Цей метод можна назвати «Методом-есе». Зміст його полягає в тому, що студент не відповідає на певні прямо поставлені питання, а намагається сформулювати визначення якихось понять самостійно. Цей метод навчав розмірковуванню, виробленню оцінних суджень, здійсненню аналізу тощо. Варіативність тем для цих «аркушів» залежить лише від уяви та мети викладача. Термінологія та частота використання цього методу є необмеженими. Виходячи з мети курсу «Юридична естетика» пропонується надати визначення таким термінам: естетика діяльності, естетична совість, почуття міри, співвідношення гармонії та доцільності.

Вищевказані методи запозичені із зарубіжного досвіду і адаптовані нами до сучасних вимог навчального процесу вищої школи [4]. У ході апробації ми виявили такі причини ускладнень їх практичного застосування:

- формування моральних якостей майбутніх фахівців відбувається стихійно, а не системно;

- вузька варіативність в організаційних методах підготовки майбутніх фахівців, і, як наслідок, недостатній рівень готовності тих до практичної реалізації професійної діяльності;
- недостатня співпраця у навчально-виховному процесі викладачів загальноосвітнього та фахового циклів дисциплін;
- недостатня реалізація індивідуального підходу до студентів упродовж навчання у ВНЗ.

Як висновок можна зазначити, що естетична підготовка майбутніх фахівців має велике значення та не вичерпує перелічених напрямів. Зазначені у статті методи можуть бути застосовані під час викладання дисциплін будь-якого фахового спрямування. Залучення методів, які нададуть естетичне забарвлення спеціальним дисциплінам, бажане та корисне. Уникнення вищевказаних ускладнень практичної реалізації методів підвищить ефективність процесу викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громкова М.Т. Педагогика и психология профессиональной деятельности: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.
2. Дарієнко А. Естетична культура юриста (спроба філософсько-правового осмислення) / Львівський інститут внутрішній справ при НАВС України. – Л., 2001. – 80 с.
3. Сливка С. Юридична деонтологія: Підручник. Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: Атака, 2003. – 320 с.
4. Louis E. Raths, Merrill Harmin, Sidney B. Simon. Values and Teaching. Working with Values in the Classroom. Colambus, Ohio, 1966 – 275 p.